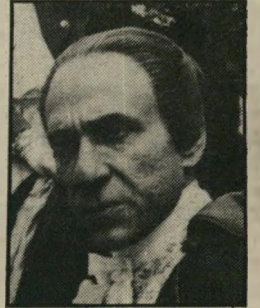

אלוהים הוא אילם

ראיתי השבוע, בזה אחר זה, שני סרטים מצויינים. היה להם דבר אחד משותף: הם הוקרנו על הכר. בזה הסתיים הרמיון ביניהם. חוץ מנקודה אחת: בשני הסרטים מתווכחים הגיבורים עם אלוהים. על הסרט אמדיאוס כבר גמרו את ההלל בכל העולם. הוא מהמם ביופיו.

גיבור הסרט אינו מוצארט, שעל שמו נקרא הסרט (וולפגאנג אמדיאוס היו שמותיו הפרטיים). אלא אנטוניו סאליירי, מלחין החצר של הקיסר האוסטרי יוזף. סאליירי, מלחין אופנתי, אחד המורים של בטהובן, שוברט וליסט, מכריז מילחמה על מוצארט. אך למעשה הוא מכריז מילחמה על אלוהים. הוא מאשים אותו בפשע: מדוע העניק לו רק כישרון בינוני, אך נטע בו את התשוקה לשלמות? אלוהים לא הסתפק בכך, אלא הוסיף חטא על פשע: הוא הפגיש אותו עם מוצארט, גאון אמיתי, וגוד עלי לבלות את ימיו במחצותו.

סאליירי (בסרט)

טאקט. ודווקא בגוף זה הטמין אלוהים את מתנתו העליונה: כושר יצירה גאוני. מוצארט היה כמעט, שממנו נבע נהר של מוסיקה לא יוכל היה לעצור נהר זה מילבר המוות. ואכן, סאליירי מתכנן את הרצח המושלם — רצח באמצעות המוסיקה. מוצארט מת בגיל 35, ואילו סאליירי אכולהקניאה מת כעבור 34 שנים נוספות, והוא בן 75, חולה נפש מאושפז. בסוף הסרט מכריז סאליירי על עצמו, באוזני חבריו בכית ההוליס הנורא, כעל הקדושהפטרון של האנשים הבינוניים. אילו היה כזה, יכול היה להיות גם סמלה של החברה הישראלית. אבל סאליירי לא היה כזה. ייחודו כסרט הוא בכך שאין הוא מסתפק בכינוניותו, אלא שואף אל המושלם, אל הגשג. אלוהים אינו משיב לטענותיו של סאליירי המעונה. הוא אילם. מדוע היה מוצארט כשמו. אהוב-אלוהים (אמדיאוס) מדוע יש בעולם גאוני כה מעטים, ואנשים בינוניים כה רבים? מדוע וזכה האחד, ולא השני?

על כך אין תשובה כסרט, וגם לא במחזה שהוא מבוסס עליו. איך בהם גם תשובה לשאלה שאנחנו שואלים את עצמנו: מדוע צומחים גאוני במקום מסוים ובזמן שואלים את עצמנו: מדוע ובזמן אחר. מדוע היה מיקבץ של גאוני רתיים בארץ-ישראל בימי הנביאים, ושוב בתקופת ישוע, סוף הבית השני ותקופת המישנה? מדוע היה מיקבץ של גאוני ציוו ופיסול באיטליה של הרניסאנס? מדוע הפכה וינה הפרובינציאלית, היבשה, של הקיסרות מאריהתרות, לפנע, לביית-המוסיקה העולמית בימי כנה, ויחף מדוע קיים תהליך הפוך בחברות אחרות? מדוע, למשל, קיימת בישראל מערכת חברתית המקדשת את הבינוניות, עד כי רק האנשים הבינוניים ביותר מסוגלים להגיע לעמדות השפעה ושילטון?

איום נגד אברהם אינו

גם גיבור הסרט השני שראיתי השבוע, מתווכח עם אלוהים ומורד בו — אך בצורה אחרת, ועל רקע שונה לגמרי. השם האמיתי של הסרט הוא המרד של איוב. בעברית הוא נקרא, משום-מה, כשם סתמי יותר — שלום לך, בן. (בכלל, רדיהסברה שחולק לאורחי ההקרנה מעורר את הרושם שמפיצי הסרט אינו מבינו דג בתלמידי-הגורל מאוד. כבר היו סרטים על זהו סרט הונגרי, אנושי, עדין ורגיש, על השואה. הוא מעניין שביעתיים מפני שהוא משקף, איכשהו, את השקפתם של הני-העליונים בני ימינו על אשר קרה בארצם ליהודים לפני דור. הגילוי הוא בלתי-שיגרתית מאוד. כבר היו סרטים על מישפחות נוצריות, שאימצו כימיההשואה ילדים יהודים, כדי להצילם. כאן קורה ההיפך: מישפחה יהודית מאמצת יתום נוצרי בלונדי. העלילה עצמה נוגעת-ללב, משעשעת ומדקאת כאחת. הילד, שנשלף כמו דג מן הבריכה של בית-היתומים וממכר בעבור שני ככשיים, מנסה לברוח, אך מתרגל ומתאהב בהדרגה בהוריו המאמצים. אלה שיכלו לפני כן את כל שיבעת בניהם ממחלות (אביהמישפחה נקרא איוב, כדי לנמוע כל ספק לגבי האלגוריה) והחליטו לאמץ וווקא ילד נוצרי, אלא ייצאל וימשיך — בעקפיץ את שרשרת-החיים של המישפחה.

הילד חולה בדיפטריה נונסה למות — וכאן מתמרד איוב. הוא תובע מאלוהים כמנגיע שלא לישול ממנו את הילד, כפי שנשל את שיבעת בניו. אין הוא מחקה את אברהם אינו, שנשמע להוראות הקודש-ברוך-הוא והיה מוכן להקריב את בנו על המזבח. אברהם הנכנע (מילאית רק פקודותו) אינו ממש דוגמה לאיוב. בהחלט לא.

קורה ההיפך: אברהם מקריב את עצמו, כדי להציל את יצחק, בנדיחורו. כאשר מתחיל מישלוח היהודים מכפרי הונגריה לאושוויץ מגרשים ההודים-המאמצים את הילד מן הבית, ומשכנים אותו אצל המשרתים הנוצריים. כך ניצל הילד, ורואה כמו עניו כיצד מובלים ההורים, יחד עם שאר היתומים, בידי הגנדראמים ההונגרים מן הכפר, בדרכס אל היעד הנורא. התורים הולכים אל העקרה, הילד ניצל. הוא נזכר בסיפורי האב וצועק: "איפה אתה, משיח? גם כסרט זה אלוהים שותק. איך זה מיקרה שהסרט נעשה בידי נוצרים, ובראשם הבמאי אימרי גינגיס, שחוויות-הילדות שלו שימשו בסיס לסרט.

הטכסים היהודיים מתוארים באהבה, אך כעניינים לא יהודיים. בני-הכפר ההונגריים אינם אנטי-שמיים, מילבר כמה חריגים. כאשר מבצעים הגנדראמים ההונגריים את הגירוש, יוצאים הנוצרים מגידים כדי להפגין את הסולידריות שלהם עם הגורשים. מסופקי אם זה אכן קרה במציאות.

כסרט אין אכזריות. הוא רוי אהבה — אהבה גופנית ונפשית, חילונית ודתית. הוא מרגש עד רמעות. (תמיהה קטנה בסוף: מדוע אין אף יוצר קולנועי ישראלי אחד מעו להתמודד עם השואה — המאורע הגדול ביותר בחיי העם היהודי, והאנושות כולה, במאה ה-20 ועוד הירוד קטן; רוקא מפני שהשואה היא משהו כליכך נורא ובלתי-נתפס, אפשר להתמודד עימה על הבר רק באמצעות סיפור קטן, צנוע ומינורי כמו זה או כמו הסרט הצ'כי רחוב ראשי. האם איננו מסוגלים לכך גם אנחנו?)

השיטה הסינית

אחת המחנות המרשימות ביותר בדורנו נעשתה על-ידי המישטר הסיני, שהתמחה מראשיתו במחנות פסיכולוגיות. הוא נטל לעולם כולו שיפור. זה היה אחרי שממשלת-דליה שלחה את צבאה לתפוס שטח

ארמה גדול, שהיה אדמת-מריבה בין שתי מדינות-הענק. הצבא הסיני השיב במכת-מוחץ, שמוטטה את הצבא ההודי בצורה שהרהימה את העולם. הסינים ככשו במחירי את כל השטח הגדול שנחטף על-ידי ההודים, וגם שטח נרחב נוסף. כל צפון-ההודו היה פתוח לפניהם.

ואו הרהימו את העולם שנית. הם עצרו ונוסגו. כלי הסדר, כלי הסכס, כלי לבוא בדברים עם האויב. פשוט אמרו: איננו רוצים להרע להודו. נחזיק בשטח המגיע לנו, לדעתנו. אנחנו מפסיקים את הפעולה-האיבה, וחוזרים לקו הגבול. אם ההודים לא יתקיפו אותנו, גם אנחנו לא נתקיף אותם.

ההודים למרו את הלקח, ומאו שורר שלום נגבול ההוא. שטח המריבה נשאר בידי הסינים.

זוהי החוכמה של פעולה חר-צדדית. ישראל לא למדה אותה מעולם. כדי לשלוט באמנות זו ררושות, כנראה, כמה אלפי שנים של חיים ממלכתיים בלתי-מפוסקים.

אילו פלשה ממשלת-ישראל ללבנון באמת רק כדי להבטיח את "שלום הגליל", יכלה גם היא לנהוג כך: לבצע את המיבצע, לחזור אחרי שבוע לגבול הבינלאומי ולהודיע: זה היה מיבצע של הגנה. איננו רוצים להתערב בענייני-לבנון. כל עוד לא ניפגע שוב, לא נדרוך על אדמת לבנון.

מיבצע כזה היה זוכה באהדת רבים באוכלוסיה הלבנונית המקומית. השיעים, שהמטירו אורו על חיילי צה"ל בפלישתם (ואת לא היתה אגדה) היו זורקים עליהם אורו גם ביציאתם. יתכן מאוד שהיה נוצר מצב כסיר נגבול זה, כפי ששרר בשנים הראשיר נות אחרי קום המדינה, כשהיה זה גבול-שלום לכל רבר. אך האמת היא, כמובן, ש"שלום הגליל" היה תירוץ בלבד, והמטרה האמיתית היתה לחסל את אש"ף ולהפוך את לבנון למדי-נתחוסת ישראלית.

או דוגמה אחרת: פרשת קוואסמה. המישפחה רצתה לקבור את גופת אביה בחברון, ישראל היתה מעוניינת לקבל מידע על חיילי צה"ל הנעדרים בלבנון, ויתכן שיש מידע כזה בידי אש"ף. יצחק רבין מסר למישפחה: נתיר קבורתו של קוואסמה בחברון, ואנו מבקשים מכם לפעול אצל ממשלת-ירדן ומנהיג אש"ף למסור לידינו את תעודתו או מידע על גורלם. (כך הודיע רבין לאחר מכן בכתב). כלומר: הצעת עסקה.

התוצאה: אפס. לא היו קונים לעסקה המוצעת. האם לא היה נכון יותר ללכת בדרך הסינית: להודיע למישפחת קוואסמה שאנחנו מתירים את קבורת הגופה בחברון, בלי תנאים, כמחווה אנושית חר-צדדית ונדיבה, וחוצץ מזה לבקש ממנה לפעול אצל ממשלת ירדן ומנהיג אש"ף וכד? בהיסטוריה הערבית יש מקום מיוחד למחנות נדיבות. ררך זו היתה בוראיי מבטיחה יותר.

אלא מאי — אין זה תואם את האופי הלאומי שלנו. היהודים אינם סינים. היהודים הם סותרים. הם אהבים עיסקה. לקנות ולמכור. ואם אפשר — לקנות בזול ולמכור ביוקר, כמו כל סוחר טוב.

אלא שהיחסים בין עמים אינם מתנהלים על פי כללי המיסחר, דווקא. הסינים חכמים יותר.

הסיגוריה הכללית

בסידרה האמריקאית המשעשעת על השופט הבלתי-שיגרתית, המוקנת בטלוויזיה, מופיעה גברת המוצגת כפרקליטה. כפרק הראשון היתה לבנה וממושקפת, כפרק השני היתה כושית. מעמדה אינו ברור כל-כך לצופה הישראלי הרגיל. אולם יש לה תפקיד חשוב במערכת-המישפט האמריקאית.

הגברת הזאת היא פרקליטה מטעם מוסד הקרוי "ההגנה הציבורית" או "הסיגוריה הציבורית", וכמשך שנים רבות ניסיתי לפעול — כנסת ומחוצה לה — להקמת מוסד דומה בארץ. הכל שווים לפני החוק — אבל יש השווים יותר, הרבה יותר. ויש השווים פחות, בהרבה פחות.

הצדק הוא עניין של כסף. פשוטו כמשמעו. במערכת-המישפט שלנו, טיבו של עורך-הדין הוא גורם מכריע. נאשם עשיר, היכול להעסיק את אחד מעורכי-הדין המעולים, ששכר-טירחתם מרקיע שחקים, אינו שווה לנאשם שני, הנאשם כאשמה דומה, אשר ידו אינה משגת אלא פרקליט נחות. ואם אין ביכולתו להעסיק עורך-דין בכלל, ובית המישפט ממנה לו פרקליט מטעמו, הרי קורה לא פעם שהפרקליט ישתדל לגמור את העניין מהר, במינימום של טירחה, על-ידי עיסקת-טיעון עם התביעה.

מול הנאשם הפשוט, שאין לו אמצעים, עומד המנגנון האדיר של המישטרה והתביעה הכללית. אפשר לכלוא אותו בתא-מעצר מסריח, כדי לשבור את רוחו. אפשר להפעיל נגדו מנגנון גדול של חוקרים ומומחים. הוא תופס במהרה שאין לו סיכוי, ועל כן הוא יתפתה להודות במשהו, מתוך תיקווה לצאת מן העניין בזול. ואם מופעלות נגדו שיטות המופעלות עתה דרך-קבע נגד נאשמים מסוג מסויים, יהודים וערבים — יישכר חישימהר.

כדי לשנות את המצב ולהחזיר למערכת-המישפט מידה של הוגנות, ררוש מוסד אשר יגן על הנאשמים באותו הלהט שיש לתביעה, הפועלת נגדו. מוסד שעבודתו לא תהיה תלויה באמצעים העומדים לרשות הנאשם. כלומר: מוסד מישפטי המקביל לתביעה הכללית; שיתקיים כמורו על חשבון משלם-המיסים; ושיהיה כמורו מצויד בעורכי-דין וכאמצעי-חקירה. משפטים — ובעיקר מישפטיניות, שאין להן חשק להתמודד בשוק החופשי הנשלט על-ידי הגברים — ישמחו לעבוד במוסד זה, כפי שהם שומחים לעבוד כיום בפרקליטות המדינה.

אפשר לקרוא למערכת זו "הסיגוריה הכללית", או "ההגנה הכללית", או "פרקליטות הציבור". יתכן שהסידרה בטלוויזיה תשכנע כמה מן הצופים בנחיצותו של מוסד כזה.

משהו יוצא מהכלל

שמע ישראל, ארוננו אלוהינו משהו לא-נורמלי מישפט מזורז בחחלט. החלק השני שלו פשוט אינו מתאים לחלק הראשון. הסיגנון השתנה באמצע המישפט — דבר שאינו צריך לקרות. משהו שיש לו חוש לשפה ולסיגנון, וכזה לא חסר לכותבי התנ"ך והתפילות.

חיברתי את המישפט הזה כאשר ישבתי ביציע הכנסת והקי שבתי לנאומו של שימעון פרס על ההרלפה האתופית. את רביוו על הרליפה. שהיו בלתי-משכנעים ועלובים למדי — השתדל פרס לעטוף בעטיפה עבה של מלל. בין השאר אמר שמיבצע-ההצלה הוא "מרטיט ובלתי-רגיל".

עם כל הכבוד, זה לא הולך ביחד. "מרטיט" מתאים למלים כמו מרגש, נשגב, מילאי, היסטורי. בלתי-רגיל" הולך עם משהו מיוחד, יוצא-מן-הכלל. הראשון שואף לשמיים, השני לאדמה. אחד גובל בפאטוס, אחד בסלאנג.

אין לדרוש מראשיהמשלה שיהיה סופר, משורר, נואם מב ריק. אולי עדיף פוליטיקאי שאינו מחונן בכישרונות כאלה, העלולים לאי-פעם למשוך את בעליהם להרפתקות. אבל אפשר לדרוש מראשי-משלה שלא יעי מיד פני משורר, כשאר לו, למר-בה המול, כישרון כזה.

מכונת-התדמית הפועלת עי-תה במלוא הקיטור למען שימעון פרס מיהרה להפיץ את הבשורה המשמחת שראשיהמשלה חתב את נאומיו בעצמו. זה בסדר, כל עוד הוא מסתפק בנאומים יבשים וענייניים. אך אם הוא חותר אל הנשגב, מוטב שיצטרף לפמליית יועציו ושמשו גם משורר מובי-טל, שיהרב את נאומיו.

או גם לא יקרה שראשיהמשלה יצטט — כפי שעשה באותו הנאום — את הפסוק "ישראל ערבים זה לזה". פשוט אין פסוק כזה. המובאה הנכונה מהמישנה היא "ישראל ערבים זה בזה" — ואין זה אותו הרבר. "ערבים זה לזה" — אחראים איש למעשה רעהו (ואולי חותמים איש על ערובה לרעהו, לשיחרורו עד ליום-הדין). "ערבים זה בזה" — מעורבים זה בזה, קשורים יחד.

פרס